

AKI RASILAINEN

Kuuluuko autonominen Suomen valtio historiatietoisuutemme?

**Osmo Jussilan kootut erehdykset
valtio-oikeuden alalla**

Aki Rasilainen kommentoi Osmo Jussilan valtio-oikeudellisia näkemyksiä, joiden mukaan Suomi ei olisi ollut autonominen valtio, vaan osa Venäjän valtiota. Rasilainen väittää, että sikäli kuin Jussilan tulkinnassa on käytetty olemassa olevia oikeudellisia käsitteitä, ne on ymmärretty väärin. Tulkinnassa kehitellyt uudet käsitteet on puolestaan muodostettu tavalla, joka ei vastaa tieteiliseen ja käsitteelliseen ajattelun vaatimuksia.

■ Pyrin viisi vuotta sitten käyttämissäni puheenvuoroissani varoittamaan, että Jussilan yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä autonomian aikana koskevassa tutkimushankkeen lähtökohdissa on oikeudelliselta kannalta jotain perustavasti vialla (*HAik:n* ja *HTF:n* vuosikerrat 1999–2000). Viimeksi olen tätä kysymystä käsitellyt valtiosääntöoikeuden alaan kuluvaan väitöskirjassani, joka tarkastettiin 2004.¹ Varoitustani ei ole kuunneltu tai sitä ei ole ymmärretty. Vahinko on nyt sitten tapahtunut Jussilan julkaiseman massiivisen *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917* nimisen teoksen muodossa.²

Tämän kirjoituksen laatiminen ei olisi ollut aiheellista, jos kysymys olisi vain Jussilan yksityisajattelun ongelmista. Katsoin sen aiheelliseksi siitä syystä, että Suomen historian yleisesitykset varoitusteni jälkeenkin ovat edelleen Jussilan teesien pohjalta. Haluan asettaa suomalaisen historiantutkimuksen selkä seinää vasten miettimään, miten perustellun ja järkevästi ajatellun kuvan se autonomian ajasta nykyisin antaa.

Neljä metodista huomautusta

Ensinnäkin: Lainsäädäntöhistoriaa ei voi pätevästi tutkia, jos ei ymmärrä eikä käytä oikein siihen kuuluvia oikeudellisia käsitteitä kuten ”oikeus”, ”laki”, ”lainsäädäntö”, ”sopimus” ja ”valtio”. Voidaan tietysti väittää, että poliittisen historian tutkijan ei tarvitse niin tehdäkään, koska hän ei kirjoita oikeushistoriaa. Nähdäkseni Jussila ei ole kuitenkaan pysynyt lestissään, vaan hän tekee pitkin matkaa aineistostaan päätelmiä nimenomaan oikeudellisten käsitteiden välityksellä. Näistä tärkeimmät ovat ne, että oikeustaistelussa olivat oikeassa venäläiset Jussilan heidän asiaansa parantelevin argumentein ja että Suomi ei ollut autonomian ajan lainsäädäntökäytännön valossa valtion oikeudellisessa merkityksessä, koska täällä oli hänen määrittelemällään tavalla voimassa yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä. Suomalaisten oppi autonomisesta valtiosta oli vain vääristynyt kuvitelma, jonka

1. Aki Rasilainen (2004) *Oikeudellinen argumentointi politiikassa. Suomalaisen legalismin poliittinen historia*, Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja A:257, Vammala, 19–38.

2. Osmo Jussila (2004) *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917*, Juva: WSOY.

vuoksi helmikuun manifesti 1899 ymmärrettiin Suomessa perusteettomasti aivan liian dramaattiseksi asiakirjaksi.

Toiseksi: Jussila on mieltänyt itselleen oikeudellisen mielipidevaikuttajan roolin siinä merkityksessä, että hän ei tyydy arvioimaan oikeustaistelussa esitettyjä argumentteja niiden omista premisseistä käsin (mikä oli oma metodini väitöskirjassani), vaan hän pyrkii luomaan aivan omalaatuisen oikeudellisen käsityksen Suomen oikeudellisesta asemasta. Jussilan mielipide on siis valmisteltu puheenvuoro oikeustaisteluun. Epäilen, onko ylipäätään järkevää esitellä omia oikeudellisia mielipiteitä ja tulkintasuosituksia kiistassa, joka päättyi jo ajat sitten, koska sitä yleisöä, jonka tuota mielipidettä tulisi arvioida, ei enää ole. Vai haluaako Jussila, että oikeustaistelu on nyt aloitettava uudestaan. Kieltäydyin tästä kunnialta. Arvioin seuraavassa oman väitöskirjani metodin mukaisesti ainoastaan Jussilan omaa oikeudellista mielipidettä sen premisseistä käsin. Totean tässä jo sen, että hänen oikeudellisten väärinkäsitystensä sarja vastaa mitoiltaan hänen kirjansa 832 sivun määrä.

Kolmanneksi: Siltä varalta, että joku väittäisi, että historianantutkijalta ei voida edellyttää samanlaista ajattelun kurinalaisuutta kuin juristilta ja että siksi tässä olisi nyt ikään kuin kaksi erilaista legitiimiä näkökulmaa autonomian aikaan, haluan tämän väitteen eliminoida. Oletan, että tieteenharjoittaminen tarkoittaa selkeää ajattelua niin, että tieteellinen päättely edellyttää määrätynsisältöisiä käsitteitä, joita myös johdonmukaisesti päättelyssä käytetään nimenomaan määritellyn sisältöisinä. Käsitteisisällöt eivät siten saa määräytyä pelkästään tutkimuksen tarkoitusperistä käsin mielivaltaisesti, vaan päättelyn tulee olla siinä merkityksessä yleispätevää, että se on kenen tahansa intersubjektiivisesti kontrolloitavissa. Jos nyt katsottaisiin, että poliittisen historian tutkija voisi lainsäädäntöhistoriaa tutkiessaan määritellä oikeudelliset käsitteensä aivan miten haluaa kulloisistakin tarkoitusperistään käsin riippumatta siitä, miten ne määritellään valtio-oikeustieteessä, en ymmärrä miten tällainen poliittisen histo-

rian tutkimus silloin eroaa poliittisesta kiistakirjoituksesta. Tästä Jussilan tapauksessa on nyt kysymys.

Neljänneksi: Jussilan teoksen arvioinnin kannalta oireellinen on jo sen johdanto, jonka mukaan hän ei mielellään määrittele käsitteitään lainkaan (s. 25). Tähän tietysti tullaan, jos ajattelu on niin sekavaa, että ajattelija ei itsekään sitä pysty määrittelemään. Puheenvuorojeni pakottamana hän on kuitenkin joutunut sitä paikoitellen yrittämään (s. 232). Kun selviää määritelmiä *expressis verbis* ei hänen tekstistään ilmene, on yrittävä päätellä hänen käsitteidensä sisältöä siitä, miten hän on niitä eri yhteyksissä omissa päätelmissään käyttänyt.

Porvoon valtiopäivät 1809

Jussila kehittää Porvoon valtiopäivien merkityksestä omalaatuisen juridisen konstruktion. Hänen mukaansa Aleksanteri I kylä tiesi kustavilaisten perustuslakien sisällön, mutta siitä huolimatta hän vahvisti ”uusien suomalaisten alamaistensa entisen uskonnon, perustuslait ja ’konstitutioiden’ (eli säädösten) mukaiset oikeudet, ei niin, että ne olisivat rajoittaneet periaatteessa hänen autokraattista valtaansa, vaan ainoastaan niin, että kun hän oli ne jalomielisesti ensin suomalaisille suonut, niin ne sitten tosiasiallisesti (*de facto*) rajoittivat hänen valtaansa Suomessa”. Aleksanteri I vahvisti siten ainoastaan ne kustavilaisten perustuslakien kohdat, joissa oli suomalaisten oikeuksia, mutta ei niitä kohtia, joissa monarkin valtaa rajoitettiin (77, 571).

Jussilan mukaan hallitsijanvakuutus rajoitti hänen valtaansa tosiasiallisesti (*de facto*). Hän ilmeisesti tarkoittaa tällä sitä, että Aleksanteri I:llä ei ollut oikeudellista velvollisuutta (*de jure*) noudattaa kustavilaisia perustuslakeja. Samalla hän ilmeisesti tarkoittaa sitä, että jos keisarit kuitenkin tosiasiallisesti toimivat niin kuin perustuslaeissa säädettiin, tämä tapahtui ainoastaan näiden jalomielisistä motiiveistaan ilman oikeudellista velvollisuutta siihen. Näin Jussila selittää esimerkiksi sen, että siitä huolimatta, että keisarit aina vahvistivat säätyjen lakiesitykset kustavilaisissa perustuslaeissa edellytetyllä tavalla sellaisenaan niitä yksi-

puolisesti muuttamatta, se ei tarkoittanut, että kustavilaiset perustuslait olisivat olleet voimassa, koska keisarit käyttäytymisestään huolimatta ajattelivat säädyt ainoastaan neuvonantaviksi (621–628), eli toimivat säätyihin nähden ainoastaan jalomielisistä motiiveista ilman oikeudellista velvollisuutta. Jussilan mukaan suomalaiset eivät olisi saaneet tehdä päätelmiä perustuslakiansa voimassaolosta sen perusteella, miten keisari käyttäytyi, vaan siitä, mitä tämä käyttäytymisestään tai perustuslaeista ajatteli. Mitä tällaisesta konstruktioista olisi puolestaan oikeudellisesti ajateltava?

Jussila ajattelee jotenkin niin, että Porvoon valtiopäivien jälkeen oli oikeustila, jossa oli voimassa suomalaisten oikeuksia, mutta ei niitä vastaavia monarkin velvollisuuksia. Jonkin oikeus ei kuitenkaan voi olla voimassa ilman sitä vastaavaa jonkin toisen velvollisuutta. Oikeus on suhdekäsite. Se viittaa aina jonkin toisen tahon velvollisuuksiin. Käsitteenä oikeus sisältää viittauksen sellaisen tahon velvollisuuksiin, jonka käyttäytymisestä oikeuden toteutuminen (= oikeuden voimassaolo tosiasiallisessa mielessä) riippuu.

Oletetaan esimerkiksi kauppasopimus, jonka mukaan ”A saa B:ltä tavaran X hintaan Y”. Tämä tarkoittaa, että mikäli A maksaa kauppahinnan, A:lla on oikeus saada tavara samanaikaisesti kun B:llä on velvollisuus luovuttaa tavara. A:n oikeus toteutuu, kun hän saa tavaran haltuunsa. Jussilan ajatuksen mukaan voi kuitenkin tulla tilanne, jossa A:lla on oikeus saada tavara samanaikaisesti kun B:llä ei ole velvollisuutta sitä luovuttaa. Jos tavara nyt sitten jäisi A:n maksusta huolimatta B:n syystä A:lle toimittamatta ja A tästä närkästyneenä kääntyisi advokaatti Jussilan puoleen oikeudellisen neuvon toivossa, täytyisi Jussilan ajatuksensa mukaisesti perustella A:lle hänen asemaansa niin, että hänen juridisen tietämyksensä mukaan A:n oikeus voi tosiasiallisestikin toteutua riippumatta B:n käyttäytymisestä. A saattaisi tähän tietysti ihmetellä: ”miten niin oikeuteni olisi toteutunut, kun tavara ei maksusta huolimatta ole halussani?”. Jussila joutuisi sen jälkeen selostamaan ennakkotapausta niinkin kaukaa

kuin vuoden 1809 ”maapäiviltä” ja rauhoittelemaan historiallisista jaarituksista kiihtynyttä päämiestään hakemaansa ajatusta summaten: ”Katsokaas, hyvä herra A, tähän kertomanne mukaan toimitte aina jalomielisistä ja pyyteettömistä tarkoituseristä kuten aikanaan kaikki niin rakastetut keisarimme, niin ettehan te silloin jalomielisenä henkilönä voi tarkoittaa, että te käyttäytyessänne sinänsä sopimuksen mukaisesti ja maksaessanne tavarasta olisitte sillä edellyttäneet, että B:n on sopimuksen mukaisesti luovutettava tavara teille. Vaatimukseenne on sopimuksesta ja maksustanne huolimatta oikeudellisesti perusteeton, koska B on tietoinen tästä jalomielisestä luonteenlaadustanne, eikä hänellä siksi yksistään tämän sopimuksen ja saamansa maksun vuoksi ole aihetta muuttaa käsitystänne teistä, eikä hänellä siksi voi olla velvollisuutta toimittaa teille tavaraa. Neuvoni on siksi se, että kannetta ei nosteta, koska vaatimukseenne ei kertomastani syystä menestyisi”.

Esimerkki osoittaa, millaisiin vaikeuksiin joudutaan, jos hyväksytään se Jussilan ajatus, että normin mukaisesta käyttäytymisestä *pitää* päätellä motiivi, joka on normin tarkoituksen kanssa ristiriidassa. Se ei vastaa yleistä käsitystämme ihmisen toiminnasta ja ajattelusta. Oletamme, että järkevässä ja oikeassa käyttäytymisessä toiminta ja sen motiivit eivät ole ristiriidassa, vaan vastaavat toisiaan. Voimme kai lähteä, että aikanaan myös Venäjän keisarit olivat järkeviä ihmisiä, joiden tekoja voidaan sen mukaisesti myös arvioida.

Päätelmiä kustavilaisten perustuslakien voimassaolosta ei voi tehdä yksistään normeista käsin eikä yksistään keisarin käyttäytymisestä käsin. Kaikkein keuhonimmin se onnistuu pelkästään siitä käsin, mitä keisarit käyttäytymisestään tai perustuslaeista ajattelivat. Oikeus on, kuten Hannu Tapani Klami sen aikanaan osuvasti formuloi: normin ja käyttäytymisen välistä vuorovaikutusta. Kustavilaisten perustuslakien voimassaolo riippui siten hallitsijan niiden mukaisesta käyttäytymisestä eikä siitä, mitä hän käyttäytymisestään tai perustuslaeista ajatteli. Ne olivat tosiasiallisessa mielessä voimassa, mikäli hallitsija tosiasiallisesti

käyttäytyi niin kuin perustuslaeissa säädettiin. Suomalaisilla oli siten nimenomaan hallitsijan käyttäytymisen perusteella kaikki aihe pitää perustuslakejaan voimassaolevina.

Jussilan mukaan Porvoon valtiopäivillä tehtiin jonkinlainen ”statussopimus”, ”jossa sekä säädtyt että heidän uusi hallitsijansa vakuuttivat ylläpitävänsä maan entisen oikeusstatuksen” (590). Minun on vaikea ymmärtää, miten tämä selkiyttää käsitystä Porvoon tapahtumien merkityksestä. Onko ylipäätään järkevää ajatella, että sopimus olisi väline säilyttää entinen ”status”? Oikeudellisessa mielessä sopimus nimittäin käsitteenä tarkoittaa lähtökohtaisesti vallitsevan ”statuksen” muuttamista. Se viittaa sopimusosapuolten tahtoon järjestää keskinäiset suhteensa tulevaisuuteen nähden uudella tavalla perustamalla sopimuksella uusia keskinäisiä oikeuksia ja velvollisuuksia. Se tapahtuu luomalla sopimuksella kokonaan uusi oikeussuhde osapuolten välille tai muuttamalla jo vallinnutta oikeussuhdetta. Sopimusta tarvitaan siten joko jo tapahtuneen muutoksen vuoksi tai aiottua muutosta varten. En ymmärrä, missä tilanteessa entisen suhteen säilyttämiseksi tarvittaisiin sopimus. ”Statussopimus” onkin käsitteenä *contradictio in adjectio*. Sopimus-käsitteeseen on liitetty lisämääre, joka on sopimus-käsitteen sisällön kanssa ristiriidassa. Käsite ei toimi edes Jussilan tarkoittamassa mielessä. Jussilan mukaan Porvoon ”maapäivien” ”statussopimuksella” säilytettiin entinen ”status”. Se sisältää silloin viittauksen siihen, että Ruotsin valtakuntaan kuuluneilla suomalaisilla ja Venäjän keisarin välillä täytyi olla jokin (oikeus)suhde jo ennen Suomen sotaa. Siis millainen?

Jos Jussila ”entisellä oikeusstatuksella” tarkoittaakin sitä, että Aleksanteri I säilytti Porvoossa ainoastaan Suomen aseman (Ruotsin) maakuntana ja sen asukkaiden silloiset keskinäiset oikeudet, niin ihmettelen puolestani historiantutkijana sitä, että eikö tällainen tulkinta ole Aleksanteri I:n nimenomaisen tarkoituksen vastainen. Tuo tarkoitus ilmenee hyvin autenttisesti hänen kuuluisasta salaisesta käskykirjeestään kenraalikuvernöörille 1810. Sen mukaan hänen

tarkoituksenaan oli ollut, että suomalaisilla olisi Venäjään yhdistettynä ”verrattomasti enemmän etuja kuin mitä se nautti Ruotsin yliherruuden aikana”. Siksi suomalaisille ei ollut säilytetty ainoastaan yhteiskunnalliset, vaan myös poliittiset lait.³ Aleksanterin motiivi tähän oli ilmeinen: Venäjää uhkasi Napoleonin hyökkäys ja valloitettu Suomi oli nopeasti sen varalta rauhoitettava lojailiksi Venäjälle.

Tällaiseen suomalaisten aseman muuttamistarkoitukseen sopimus soveltuukin edellä olevan käsittemäärittelyn perusteella oikeudelliseksi instrumentiksi oikein hyvin. En kuitenkaan ota tässä nyt itse lainkaan kantaa, olisiko Porvoon tapahtumia todellakin arvioitava jonkinlaisen sopimuskonstruktion valossa. Arvioin vain Jussilan tapaa tehdä niin.

Siinäkin tapauksessa, että Aleksanteri olisi suomalaisille jotain oikeuksia myöntänyt, oli Jussilan mielestä aivan selvää, että nuo oikeudet olivat koska tahansa pois otettavissa. (631) Porvoon tapahtumia on kuitenkin nähdäkseni mahdollista lähestyä 1800-luvun alulle varsin yleisen monarkin yksin antaman eli oktrojoiman valtiosääntö-käsitteen kautta. Se, oliko tällainen valtiosääntö yksipuolisesti peruutettavissa ja soveltuivatko siihen sopimusajattelu, oli 1800-luvun alussa laajan kansainvälisen keskustelun kohteena, eikä sen perusteella ole todellakaan selvää, että tällainen valtiosääntö olisi ollut yksipuolisesti peruutettavissa.⁴ Tämä keskustelu on Jussilalle luonnollisesti aivan tuntematonta.

Yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö

Jussila käyttää laki-käsitettä ainoastaan sen aineellisessa merkityksessä. Hänen mukaansa Suomessa oli voimassa yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä, koska Suomen ja Venäjän asetuskokoelmissa oli julkaistu parisaataa samansisältöistä lakia. Lailla on kuitenkin

3. J. R. Danielson (1892) *Suomen sisällinen itsenäisyys. Jatkuvien hyökkäysten torjumiseksi*, Helsinki: WSOY, 73–74.

4. Antero Jyränki (1989) *Lakien laki. Perustuslaki ja sen sitovuus eurooppalaisessa ja pohjoisamerikkalaisessa oikeusajattelussa suurten vallankumousten kaudelta toiseen maailmansotaan*, Mikkeli: Lakimiesliiton Kustannus, 205–208.

kin myös muodollinen merkityksensä, joka viittaa lain säätämiseen määrätystä menettelyssä, jossa menettelysäännösten noudattamisella turvataan se, että lainsäädäntötoimivaltaa käyttävät ainoastaan ne valtioelimet, joille se menettelystä säätävien lakien mukaan kuuluu. Lainsäädäntö konstituoituu siksi joksikin säätämismenettelynsä kautta. Samansisältöisinäkään lait eivät olleet mitään yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä, jos ne oli Suomessa säädetty voimaan erillisessä menettelyssä, jossa suomalaiset lainsäädäntöelimet käyttivät itsenäistä lainsäädäntötoimivaltaa.

Tässä ei ole syytä syventyä modernin normihierarkkisen ajattelun nyansseihin, koska sellainen ei vielä 1800-luvun alussa ollut, varsinkaan Venäjällä, mitenkään täsmällistä. Todettakoon siitä ainoastaan sen verran, että normihierarkkisen ajattelutavan mukaan valtionorganit ovat hierarkkisesti suhteessa toisiinsa niin, että säädöstoimivalta laajenee edettäessä hierarkian alemmilla portailta ylemmille niin, että laajin toimivalta on perustuslainsäätäjällä. Ristiriitatilanteessa etusija on annettava ylemmälle normille.

Jussilan aineisto osoittaa jäljempänä ilmenevällä mielenkiintoisella tavalla, että 1800-luvun Suomen kenraalikuvernööritkin ymmärsivät hyvin sen normihierarkkisen ajattelutavan lähtökohdan, että ei ollut samantekevää, missä järjestyksessä laki oli säädettävä, koska jos määrätty järjestys jätetään noudattamatta, se tarkoittaa, että lainsäädäntötoimivalta riistetään siltä elimeltä, jolle se menettelystä säätävien normien mukaan kuuluu. Kenraalikuvernöörit ymmärsivät hyvin myös sen, mitä tällä normihierarkkisen ajattelun soveltamisella voidaan saada aikaan: määrätyn menettelyn mukaista lainsäädäntötoimivaltaa voidaan rajoittaa siirtämällä siinä käsiteltäviä asioita sitä hierarkkisesti ylempään menettelyyn.

Jussila pyrkii määrittelemään lainsäädäntöä myös sen valmistelun perusteella. Yleisvaltakunnallista oli hänen mukaansa sellainen lainsäädäntö, johon osallistui sekä suomalaisia että venäläisiä valmistelijoita niin, että venäläiset valmistelijat olivat suomalaisiin nähden määräävässä asemassa. Tällai-

sen valmistelun perusteella säädetty yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö olisi Jussilan mielestä ilmeisesti ollut kansalliseen lainsäädäntöön nähden jotenkin ylemmänasteista, koska se hänen mielestään rajoitti Suomen kansallista lainsäädäntötoimivaltaa. Tässä on ilmeisesti kysymys alemman kansallisen ja ylempään yleisvaltakunnallisen lain suhteesta juuri normihierarkian merkityksessä, vaikka Jussilan ajatus jälleen keran on epäselvä (s. 630–631).

Jo lähtökohtaisesti voidaan todeta, että voimassaolevan oikeuden määrittelyn kannalta sillä, miten laki on valmisteltu, ei ole merkitystä. Lain valmistelu voi luonnollisesti olla politologisen tutkimuksen kohteena, mutta ei kai ennen Jussilaa kukaan ole ehdottanut, että tällaisen tutkimuksen tuloksista tulisi tehdä oikeudellisia päätelmiä määriteltäessä voimassaolevaksi vahvistetun oikeuden normihierarkiaa. Voimassaolevan lain normihierarkkisen määrittelyn kannalta ratkaisevaa on ainoastaan se, minkä valtiolinten päätöksistä sen voimaantulo riippuu. Eri pohjoismaissa on voimassa runsaasti samansisältöistä lainsäädäntöä, joka perustuu yhteispohjoismaiseen valmisteluun. Sitä ei kuitenkaan ole missään määritely erityiseksi yhteispohjoismaiseksi lainsäädännöksi, jonka normihierarkkinen status tästä syystä jotenkin poikkeaisi muusta samassa kansallisessa menettelyssä säädetyistä lainsäädännöistä. Tuomari ei tällaista lakia soveltaessaan välttämättä lainkaan tiedosta soveltavansa nimenomaan tällaiseen valmisteluun perustuvaa lakia, koska tuohon valmisteluun ei lain ingressissä viitata. Koko ajatus valmistelutoimien keskeisestä merkityksestä siinä, miten voimassaolevaksi säädettyä lainsäädäntöä tulisi hierarkkisesti määritellä, on oikeudellisesti aivan mahdoton.

Oletetaan nyt sitten kuitenkin, että Jussilan tutkimusasetelmassa olisi jotain järkeä ja katsotaan, ovatko hänen kriteerinsä yleisvaltakunnallisten lakien yksilöimiseksi säädöskokoelmista erottelukykyisiä edes sillä tavalla kuin hän on itse ajatellut. Jussilan mukaan yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö oli sellaista, jossa venäläiset valmisteluelimet olivat selvästi määräävässä asemassa.

Tästä hän antaa eräitä lakiesimerkkejä, joiden valmisteluvaiheet hän selostaa. Hän ei kuitenkaan selvennä kumpi tässä arvioissa ”määräävästä asemasta” valmistelussa on ratkaisevampaa: se, minkä elimen ehdotukset sisällöllisesti päätyivät lopulliseen laki-tekstiin; vai se, mikä elin käsitteli ehdotusta viimeisenä ennen lopullista päätöksen-tektoa. Sitä onkin tietysti aivan mahdoton ratkaista, koska lakiesityksen valmistelu tapahtuu sattumanvaraisissa vaiheissa pykäläluonnoksia eri valmisteluorgaaneissa laatimalla ja niitä toisissa elimissä kommentoimalla. Jussilan ”määrävä aseman” kriteeri on siten jo lähtökohtaisesti huomattavan epäselvä. Hänen päättelystään käy kuitenkin ilmi, että kriteerin soveltaminen on edellyttänyt tekstivertailua, jossa hän on eritellyt, minkä valmisteluelimen ehdotukset ovat kulloinkin päätyneet julkaistuun lakitekstiin.

Tällaisesta yleisvaltakunnallisesta laista hän esittelee mielestään ”hyvin tyypillisen ja valaisevan” esimerkin vuodelta 1826. Kysymys oli laista, jossa säädettiin suomalaisten Venäjällä tekemien rikosten ja venäläisten Suomessa tekemien rikosten käsittelystä. Valmistelualoitteen teki Suomen senaatti, jonka esitys rakentui sille periaatteelle, että rikoksesta tuli tuomita tekopaikan lainsäädännön mukaisesti. Keisari käski ministerivaltiosihteerin kääntyä asiassa Venäjän oikeusministerin puoleen, joka vei asian valtakunnanneuvostoon. Tämä tapahtui 1822. Valtakunnanneuvosto pyysi asiaa lakikomitean sekä vielä Suomen kenraalikuvernöörin ja ministerivaltiosihteerin yhteisen lausunnon, joka oli syntynyt niin, että kenraalikuvernööri oli tehnyt oman ehdotuksensa, johon ministerivaltiosihteerin teki omat huomautuksensa. Valtakunnanneuvosto hyväksyi sen Suomen senaatin esittämän periaatteen, että rikos oli tuomittava tekopaikan lakien mukaisesti, mutta lievissä rikoksissa, jos vastaajien lukumäärä oli suuri, tuomio voitiin antaa näiden kotimaan lakien mukaisesti. Keisari vahvisti lain tämän sisältöisenä (s. 239–241)

Jussila on tästä päätellyt, että valtakunnanneuvosto oli Suomen senaattiin nähden valmistelussa ylempi elin, ja että laki oli yleisvaltakunnallinen, koska ”valtakunnan-

neuvosto johti ja koordinoi valmistelua sekä hankki lisälausuntoja tarpeen mukaan. Se myös teki asiassa lopullisen päätöksen. (s. 242)” En kuitenkaan ymmärrä, millä nimenomaisella perusteella Jussila on katsonut, että valtakunnanneuvosto oli tässä senaattiin nähden ylempi elin siinä merkityksessä, että se olisi käyttänyt ratkaisevaa ”valmisteluvalltaa”. Lisälausuntojen hankkimisenhan suomalaisilta viranomaisilta tarkoitti ”valmisteluvallasta” luopumista, koska sellaisia hankittiin, jotta voitaisiin harkita, olisiko niistä omaksuttava käsiteltävään ehdotukseen jotakin. Jussilan selostus lain valmistelusta osoittaa vain, että venäläiset valmistelijat omaksuivat suomalaisilta lain keskeisen sisällöllisen periaatteen. Lainvalmistelijana voin todeta, että käytännössä toimivia lainsäädäntöideoita omaksutaan toisilta valmistelijoilta niin kansallisessa kuin kansainvälisessä lainvalmistelussa. Se on ja on ollut hyvin yleistä ja järkevää toimintaa. Ei siinä ole kysymys mistään vallankäytöstä.

Kun keisari vahvisti lain pääperiaatteen nimenomaan Suomen senaatin alkuperäisen esityksen mukaisesti ja valtakunnanneuvosto ehdotti siihen ainoastaan soveltamisalaltaan hyvin suppean ja pääperiaatteeeseen nähden merkitykseltään hyvin vähäisen poikkeuksen, niin eikö silloin aivan yhtä hyvin voida väittää, että keskeisiltä osiltaan laki säädettiin nimenomaan sensisältöisenä kuin Suomen viranomaiset ehdottivat. Kun kaikki venäläiset valmisteluelimet hyväksyivät senaatin ehdotuksen lain pääperiaatteen, eikö ”ratkaiseva valmisteluvallta” silloin ollutkin senaatilla ja Jussilan kriteerein tapauksessa kysymys pikemminkin Suomen kansallisesta lainsäädännöstä, joka julkaistiin myös Venäjän asetuskokoelmassa. Miksi Jussila ei tee tästä hänen lähtökohtiinsa nähden väistämätöntä kysymystä, oliko Venäjään sitten valtio, kun sen asetuskokoelmassa julkaistiin suomalaisten ”valtiomaa-kareiden” tuotoksia.

Tämä osoittaa, että Jussilan metodilla ei voida saada luotettavia tuloksia edes tässä tapauksessa, jota hän on sentään esitellyt määrittelemänsä yleisvaltakunnallisen lainsäädännön selkeimpänä esimerkkinä. Voin vain kuvitella, millaisten määrittelyongel-

mien kanssa hän on painiskellut niissä muissa parissasadassa yleisvaltakunnallisen lainsäädännön tapauksessa, jotka hänen aineistoonsa sisältyvät ja jotka ilmeisesti ovat olleet tätä epäselvempiä. Niistä onkin ollut hyvä vaieta. Jussilan päätelmät esimerkiksi osoittavat ainoastaan sen, että arvion ”valmisteluvallan” käytöstä Jussilan metodissa ratkaisee viime kädessä se sattumanvarainen seikka, kenen pöydälle ehdotus viimeksi ennen säätämistoimiin ryhtymistä joutui. Lienee varsin luontevaa olettaa, että tällainen elin oli venäläinen silloin, kun valmistelualoite tehtiin Suomessa ja suomalainen silloin, kun aloite oli tehty Venäjällä. Mitähän muuta Jussila on kuvitellut metodillaan voivansa osoittaa ja mitä hän mahtaa tarkoittaa sillä, että valtakunnan neuvosto teki tässä esimerkissä ”lopullisen päätöksen”? Oliko itsevaltainen keisari sidottu neuvostonsa mielipiteeseen?

Lainsäädäntövalta ja lainvalmistelu

Tarkastellaanpa lähemmin Jussilan päätelyn etenemistä nimenomaan hänen keksimänsä ”valmisteluvallan” -nimisen käsitteen varassa (240). Aluksi on huomautettava, että tuokin käsite on sisällöltään *contradictio in adiecto*. Valmistelu ei nimittäin sisällä valtaa, ts. lainvalmistelussa ei ratkaista, tuleeko säädös voimaan.

Jussilan omienkin sanojen mukainen ”järkeily” etenee sitten näin: ”jos Suomen ja Venäjän välillä harjoitettiin tuota ns. yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä (joka määritelmäni mukaan oli sellaista, jossa Venäjän lainvalmisteluelimet olivat määräävässä roolissa), niin silloin Suomi ei voinut olla edes lainsäädännöllisessä mielessä yksi Venäjän valtakunnan valtioista, ainoastaan provinssi. Tätä em. teesiäni pitäisinkin yhtenä keskeisimmistä kriteereistä sen suhteen, oliko Suomi Venäjän valtakunnan suhteen valtio vai provinssi? Jos ja kun yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä em. mielessä oli ja harjoitettiin, niin Suomi oli provinssi. Jos ei, niin se oli yksi Venäjän valtakunnan valtioista.”(s. 485).

Miksi päättää tätä järkeilyä vuoteen 1917? Sitähän voidaan aivan hyvin jatkaa itsenäis-

syyden aikaan ja tuleekin jatkaa sen yleis-pätevyyden testaamiseksi sillä, onko Suomi vieläkin Jussilan kriteerien mukainen valtio. Sen selvittämiseksi olisi nyt sitten ilmeisesti tutkittava, mitkä lainvalmisteluelimet ovat kansainvälisessä lainvalmistelussa esimerkiksi juuri pohjoismaisessa lainsäädäntöyhteistyössä olleet määräävässä asemassa, sillä Jussilan logiikan mukaan siinä tapauksessa, että suomalaiset lainvalmistelijat ovat joissakin suhteissa omaksuneet lakiesityksiinsä periaatteita ja ideoita ulkomaisilta kollegoiltaan, se Jussilan järkeilyyn mukaan tarkoittaa, että he ovat silloin luopuneet ”määräävästä roolistaan” lainvalmistelussa ja luovuttaneet ”ratkaisevan valmisteluvallan” Suomen ulkopuolelle, eikä Suomi voi olla valtio, jos Suomessa on tällaisen lainvalmistelun pohjalta säädetty voimaan samansisältöistä lainsäädäntöä kuin muissa pohjoismaissa.

Tämä oivallus lienee poliittisen historian alalla varsin merkittävä, koska tällä metodilla Jussila ja hänen hengenheimolaisensa voivat vakuuttavasti osoittaa, että Suomi ei ole koskaan ollut valtio, eikä sellaisia itse asiassa ole ollut eikä ole voinut olla missään muuallakaan. Jussilan kriteerien mukainen valtio on nimittäin olemassa vain siellä, missä lainvalmistelijat käyttävät itsenäistä ”lainvalmisteluvallaa” ja ehdottavat säädettäväksi vain sellaisia lakeja, jotka sisällöltään poikkeavat tyystin muiden maiden lainvalmistelijoiden tuotoksista. Miten on mahdollista, että arvostettu kustantaja voi julkaista tällaista ”järkeilyä” vakavasti otettavaksi?

Jussila ja venäläiset lähteet

Olen kaiken aikaa ihmetellyt, että sitä oikeudellista ajattelutapaa, jota Jussila edustaa, ei löydy venäläisistä lähteistä. Jussila hämmästelee itsekin, miksi venäläiset pitivät yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä uutena asiana 1800-luvun lopulla ja miksi he eivät oikeustaistelussa vedonneet tähän hänen keksimäänsä aikaisempaan yleisvaltakunnalliseen lainsäädäntöön (s. 600, 602) Syytä tähän Jussilan olisi todellakin kannattanut miettiä pidempään eikä oikopäätä

selittää sitä itseriittoisesti venäläisten erehdykseksi. Kun ryhtyy Jussilan tavoin historian toimijoiden myöhempien aikojen advokaatiksi, tässä toimeksi ottamisessa on se kiusallinen puoli, että advokaatti ei voi enää neuvotella päämiestensä kanssa epäselvistä kysymyksistä. Omasta puolestani olen vakuuttunut, että tässä on kysymys nimenomaan Jussilan eikä hänen päämiestensä erehdyksestä. Hänen venäläiset päämiehenä nimittäin ymmärsivät myöhäistä advokaattiaan huomattavasti paremmin sen, miten normit toimivat poliittisen vallankäytön välineinä täsmällisen juridisen logiikan mukaisesti.

Jussilan mieltä on teosta kirjoittaessaan selvästi yhä askarruttanut se, oliko Suomessa voimassa yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä helmikuun manifestin määrittelemässä merkityksessä jo ennen sen antamista. Tästä päähänpintymästä hän ei tunnustillään pääsevän eroon, vaikka siihen olisi hyvä syy siksi, että hänen metodinsa ei kerta kaikkiaan voi antaa tähän kysymyksen luotettavaa vastausta. Syy on se, että helmikuun manifestissa yleisvaltakunnallinen lainsäädäntö määriteltiin muodollisesti eli siinä säädettiin uusi säätämisyjärjestys yleisvaltakunnallisia etuja koskeneita asioita varten. Jussila askaroi kuitenkin tämän aikaisemman yleisvaltakunnallisen lainsäädännön parissa koko ajan ainoastaan aineellisella lakikäsitteellä.

Tämä kysymys voidaan kyllä asettaa, mutta miten sitä olisi tullut tutkia, jotta tulokset olisivat luotettavia? Lakien valmistelun sijasta huomio tulisi kiinnittää siihen, oliko Suomessa voimassa sellaisia venäläisperäisiä säädöksiä, joita suomalaiset tuomioistuimet tai viranomaiset olisivat soveltaneet suoraan ilman, että suomalaisen säädösvallan käyttäjät kuten ministerivaltiosihteeri tai säädyt olisivat niiden sisällöstä ensin saaneet päättää. Vastaus tähän kysymyksen on kuitenkin selvästi kielteinen sen aineiston perusteella, jota Jussila esittelee.

Tässä kohden Jussilan väärinkäsitys ilmenee siinä, miten hän tulkitsee ministerivaltiosihteerinviraston ohjesäännön 14 §:ää ja sen mukaista käytäntöä. Annetaan Jussilan itsensä selostaa tuota käytäntöä:

”valtakunnan viranomaisten tuli, mikäli he halusivat saattaa voimaan Suomessa Venäjällä jo säädetyin lain, kääntyä tällaisessa tapauksessa Suomen valtiosihteerin puoleen. Tämän tehtävänä oli sitten ratkaista, voitaisiinko ao. laki saattaa voimaan myös Suomessa. Ja jos valtiosihteeri tuli myönteiseen tulokseen, että voidaan, niin hänen tuli esitellä se uudelleen keisarille myös Suomessa voimaan saatettavaksi.”

Tällainen käytäntö oli voimassa jo ennen ohjesäännön voimaantuloa 1826. Ilmeisesti ministerivaltiosihteeri saattoi tehdä esityksessään myös Suomen olojen vaatimia muutoksia Suomessa voimaan saatettavaan venäläiseen lakiin tai saattoi päättää olla sellaisia siihen tekemättä (s. 129, 490). Uusi tärkeä tieto on se, että myös pahamaineisina Suomi-syöjinä tunnetut 1800-luvun alun kenraalikuvernöörit toisinaan muistuttivat ministerivaltiosihteeriä tehtävästään Suomen oman autonomisen lainsäädäntöpiirin vartijana, kun venäläisiä säädöksiä yritettiin valtiosihteerinviraston ohjesäännön vastaisesti saattaa Suomessa suoraan voimaan (s. 129, 235).

Jussila tietenkin vähättelee ministerivaltiosihteerin esittelyä pelkkänä muodollisuutena. Se ei kuitenkaan oikeudellisesti ollut pelkkä muodollisuus, koska menettelystä kiinni pitämällä kenraalikuvernööritkin osoittivat tahtonsa turvata lainsäädäntötoimivallan käytön ministerivaltiosihteerille, jolle se lakien voimaantulomenettelystä säätäneen normin mukaan kuului. Lainsäätämisen oikeudellinen muoto eli säätämismenettely määrää samalla valtasuhteiden sisällön, ts. sen, millainen toimivalta milläkin organilla lain sisällöstä päätettäessä on. On tietysti selvää, että se, kenelle lain sisällöstä päättäminen kuuluu, ei aina tätä toimivaltaansa syystä tai toisesta käytä, vaan hyväksyy valmistelun tuloksen sellaisenaan, mutta se ei todellakaan tarkoita Jussilan kuvittelemalla tavalla sitä, että organaani on silloin toimivallastaan myös tulevaisuuteen nähden luopunut eikä menettelynormeja tai aikaisempaa käytäntöä tarvitse enää oikeustilaa arvioitaessa lainkaan ottaa huomioon. Tämä Jussilan selostama ministerivaltiosih-

teerin käytäntö vastaa nykyään karkeasti sitä, miten EU-direktiivit implementoidaan jäsenvaltioissa eli kansallisissa lainsäädäntöelimissä säädetään kansallinen laki, jolla direktiivin tarkoitusperä toteutetaan. Se ei tarkoita, että nämä kansalliset lait olisivat eri jäsenvaltioissa voimassa täsmälleen samansisältöisiä, vaikka voivatkin sitä olla.

Jussilan mielestä tämä hänen selostamansa ministerivaltiosihteerin käytäntö oli nyt sitä samaa yleisvaltakunnallista lainsäädäntöä, jota helmikuun manifestissa tarkoitettiin. Näin ei ollut ja sen myös venäläiset hyvin ymmärsivät. Yleisvaltakunnallisen lainsäädäntöjärjestyksen idea oli ensimmäistä kertaa esillä kenraalikuvernööri Heidenin ehdotuksessa 1880-luvun lopulla. Jussilan mukaan tuossa ehdotuksessa oli kaksi osaa: ”ensimmäinen oli lyhyt määritelmä siitä, että ne lait, jotka ovat yhteisiä Suomen suuriruhtinaskunnalle ja keisarikunnan muille osille, *säädetään* siinä järjestyksessä kuin valtakunnan perustuslait määräävät ja pannaan toimeen Suomessa sen senaatin toimesta (so. Promulgeerataan)”. Toinen osa oli Jussilan mielestä otettu suoraan edellä mainitusta valtiosihteerinviraston ohjesäännön 14 §:stä ja se kuului: ”Kysymyksissä, jotka koskevat keisarikunnassa julkaistuja yleisiä säädöksiä ja asetuksia, jotka saattavat koskea myös Suomea, tulee asianomaisten ministerien ja ministeriöiden päälliköiden asettua *valmistelevallassa tarkoituksessa* yhteyteen Suomen suuriruhtinaskunnan ministerivaltiosihteerin kanssa.” (s. 515; kurs. AR)

Tässä jälkimmäisessä osassa ei kuitenkaan ole Jussilan väittämin tavoin kysymys samasta asiasta kuin edellä selostetussa aikaisemmassa 14 §:n mukaisessa käytännössä. Aikaisemmassa ministerivaltiosihteerin käytännössä oli kysymys siitä, että saattaessaan venäläisiä lakeja Suomessa voimaan hän samalla tosiasiaassa toimi suomalaisena lainsäätäjänä, jonka harkinnasta riippui, saattaisiinko venäläisperäinen laki Suomessa voimaan vai ei. Myöhemmin tähän venäläisten lakien voimaansaattamismenettelyyn tulivat säädytkin mukaan. Heiden tiesi tarkalleen, mihin hän esityksellään tähtäsi. Hänen nimenomainen pyrkimyksensä

oli ehdotuksellaan riistää ministerivaltiosihteeriltä ja säädyiltä tämä niille kansallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä kuulunut säädösvalta yleisvaltakunnallisissa asioissa ja alentaa ne pelkkään valmistelemaan rooliin hahmotellussa uudessa yleisvaltakunnallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä, joka sittemmin säädettiin voimaan helmikuun manifestissa. Päätösvaltaa siinä käyttäisivät yksinomaan keisarikunnan lainsäädäntöelimet valtakunnan perustuslakien mukaisesti. Venäläisethän olivat tyytymättömiä nimenomaan tähän ministerivaltiosihteerin ja säätyjen rooliin Suomen autonomian vartijana. Ministerivaltiosihteerin aiemmin ja sittemmin säätyjen päättämät Venäjän etuja koskevat asiat oli siksi siirrettävä kokonaan uuteen menettelyyn ja venäläisten elinten yksinomaisen lainsäädäntötoimivallan piiriin.

14 §:n mukainen menettely ei ollut siksi mikään yleisvaltakunnallisen lainsäädännön järjestys, vaan sitä noudattamalla Venäjänkin etuja koskeneet asiat päätettiin Suomen kansallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä 1800-luvun alussa ministerivaltiosihteerin päätöksin ja sittemmin valtiopäiväjärjestyksen mukaisesti säätypäätöksin. Tämähän oli juuri se venäläisten kannalta keskeisin epäkohta, jonka todellinen merkitys heille paljastuikin vasta sitten, kun säädyt tulivat vuodesta 1863 mukaan lainsäädäntöön. Keisari-suuriruhtinas ei voinut perustuslakeja rikkomatta muuttaa yksipuolisesti säätyjen esitystä, vaikka siinä olisi ollut kysymys yleisvaltakunnallisista eduista. Tämän epäkohdan korjaamiseen helmikuun manifestilla pyrittiin. Ennen helmikuun manifestia oli siten voimassa erillisten lakien säätämisyjärjestykset eikä mitään yleisvaltakunnallista lainsäädäntöjärjестystä. *Mikään venäläisperäinen laki ei tullut Suomessa voimaan ilman suomalaisten elinten säädöstoimivallankäyttöä.* Eri asia on, että näitä kansallisia lakeja valmisteltiin myös venäläisissä elimissä. Tämä on uusi ja sinänsä tärkeä tieto, mutta siitä ei voida tehdä mitään päätelmiä siitä lainsäädäntöjärjестyksestä, jossa nämä valmistelun tulokset lopulta säädettiin Suomessa voimassaoleviksi laeiksi.

Mikä tässä on niin vaikeaa, etteivät suo-

malaiset historiantutkijat tätä ymmärrä, mutta venäläiset kenraalit sen aikana hyvin ymmärsivät. Pitäisihän tämä ymmärtää jo tarkastelemalla niitä tuloksia, joita helmikuun manifestilla aikaisempaan järjestelmään nähden saavutettiin: 14 §:n mukaisessa järjestelmässä säädettiin *ainoastaan Suomessa voimaantulevia säädöksiä* suomalaisten elinten, aiemmin ministerivaltiosihteerin ja sittemmin säätyjen päättämänsisältöisinä. Valtakunnanetuja koskettelleinakaan nämä lait eivät välttämättä olleet samansisältöisiä kuin vastaavat venäläiset lait, vaikka saattoivat sitä kyllä ollakin, jos suomalaiset elimet poliittisessa harkinnassaan halusivat ottaa valtakunnan etuja huomioon. *Nimenomaan tämän barkintavallan tämä aikaisempi erillisten lakien lainsäädäntömenettely suomalaisille elimille takasi, ja nimenomaan se oli menettelyä muuttamalla tarkoitus ottaa niiltä pois.* Nämä kansalliset lait olivat hierarkkiselta statukseltaan samalla tasolla kuin mikä muu suomalainen lainsäädäntö tahansa. Helmikuun manifestin järjestelmässä valtakunnanetuja koskeneiden lakien oli määrä tulla voimaan yhtenäisesti *samansisältöisinä niin Suomessa kuin Venäjällä.* Näiden lakien voimaantulo Suomessa ei enää riippuisi ministerivaltiosihteerin ja säätyjen poliittisesta harkinnasta, eivätkä ne missään tapauksessa voisi niiden voimaantuloa estää. Nämä yleisvaltakunnalliset lait olisivat olleet hierarkkiselta statukseltaan Suomen kansallisen lainsäädännön yläpuolella, mikä tarkoittaa sitä, että ristiriitatilanteessa olisi tullut soveltaa valtakunnanlainsäädäntöä.

Helmikuun manifestilla toteutettiin siten lainsäädäntötoimivallan siirto valtakunnan etuja koskeneissa asioissa. Aiemmin niitä koskeneiden lakien voimaantulo Suomessa edellytti suomalaisten elinten myötävaikutusta, jossa päätösvalta *kuului* suomalaisille elimille, käyttivätne sitä tosiasiallisesti yksittäistapauksessa tai eivät, ja venäläisillä elimillä oli ainoastaan lausuntomahdollisuus. Helmikuun manifestin jälkeen tällaisissa asioissa päätösvalta *kuului* venäläisille elimille, kun taas suomalaisille elimille jäi vain lausuntomahdollisuus. Mikä tahansa lainsäädäntöasia saatettiin keisarin

päätöksellä katsoa kuuluvaksi tähän uuteen menettelyyn. Helmikuun manifesti oli siten aikaisempaan lainsäädäntömenettelyyn nähden varsin dramaattinen asiakirja.

Tämän Jussila kuitenkin haluaa edelleen kiistää. Hänen selityksensä, että helmikuun manifesti oli vain jonkin aikaisemman yleisvaltakunnallisen lainsäädäntökäytännön *kodifointi (617)*, on kuitenkin järjetön, kun sellaista säätämisyjärjestystä ei aiemmin ollut voimassa, ja juuri siksi tämän epäkohdan vuoksi manifestilla säädettiin tällainen uusi järjestys, jolla *kumottiin* tuo aikaisempi erillisten säätämisyjärjestysten ja lakien järjestelmä. Heiden sovelsi normihierarkkisesta ajatusta täysin johdonmukaisesti. Valtakunnan etuja koskettaneissa asioissa lainsäädäntötoimivalta otettiin säädyiltä pois ja siirrettiin venäläisille elimille hierarkkisesti ylempään menettelyyn, jossa säädyille ja ministerivaltiosihteerille jäi enää valmisteleva rooli. Jussilan väärinkäsitys perustuu tässä jälleen siihen, että hän ei ymmärrä lainvalmistelun ja lainsäädännön eroa. Pitääkin nimittäin paikkansa, että manifestilla ei juurikaan puututtu aikaisempaan valmistelukäytäntöön lukuun ottamatta sitä, että säädöt alennettiin manifestissa pelkäksi valmisteluelimeksi. Mutta sillä, miten lait valmistellaan, ei kerta kaikkiaan ole lainsäätämisen eli säädöstoimivallankäytön kannalta mitään merkitystä.

Kehnommin ei tätä asiaa voisikaan enää esittää kuin se on esitetty eräässä aivan tuoreessa Suomen historian yleisesityksessä: ”helmikuun manifestilla vain säädettiin jo käytössä ollut yleisvaltakunnallisten lakien valmistelu- ja säätämisyjärjestys, eikä sillä riistetty valtiopäiviltä mitään sen vanhoista oikeuksista”. Onko tästä todellakin pääteltävissä, että ero toisaalta lainvalmistelun ja lainsäädännön ja toisaalta aineellisen ja muodollisen lain välillä ovat asioita, joita vain suomalainen 2000-luvun historiantutkija ei voi ymmärtää, mutta venäläiselle kenraali Heidenille ne olivat jo 1880-luvulla kirkkaita kuin Pietarista Helsinkiin kajastava aamuaurinko.

1800-luvun lopun valtio-oikeudellisessa ajattelussa valtion keskeiseksi tunnusmerkiksi muodostui se, oliko aluemuodostel-

malla itsenäiset lainsäädäntöorganit, jotka riippumattomina valtion ulkopuolisesta valasta pitivät alueella yllä itsenäistä oikeusjärjestystä. Tämä oli autonomisen ei-suvereenin valtion määritelmä. Näitä kotimaisia lainsäädäntöorgaaneja olivat säädyt, ministerivaltiosihteri ja keisari-suuriruhtinas suomalaisena valtioelimenä. Doktriiniin kuului myös se, että rajatuilla aloilla valtio saattoi luovuttaa lainsäädäntökompetenssin ulkopuolisille elimille, ja silti säilyä valtiona. Tämän mukaisesti valtakunnanlainsäädäntö ei ollut sovittamattomassa ristiriidassa Suomen valtio-olemuksen kanssa. Se olisi kuitenkin edellyttänyt, että Suomen valtiopäivät olisivat tällaisen perustuslainmuutosesityksen saaneet käsiteltäväkseen kuten minkä tahansa muunkin lainsäädäntöasian.

Tällaista esitystä ei kuitenkaan koskaan Suomen valtiopäiville annettu niin, että ne olisivat siitä päättäessään saaneet käyttää niille perustuslakien mukaan kuulunutta päätösvaltaa (vuoden 1910 lailta pyydettiin eduskunnalta ainoastaan lausuntoa). Koska helmikuun manifestissa ei ollut mitenkään rajattu valtakunnanlainsäädännön aloja, se oli oikeudellisesti hyvin draamattinen asiakirja, koska sitä soveltamalla Suomi olisi menettänyt siihenastisen lainsäädäntökäytännön mukaisen valtion statuksensa. Oppi Suomen autonomisesta valtiosta ei siten ollut vain suomalaisten kuvitelmaa, vaan se oli lainsäädäntökäytännön nimenomaisesti vahvistama. Jussilan aineisto osoittaa tämän aivan kiistattomasti. Siksi onkin varsin omituista, että Jussila luulottelee sen osoittavan jotain muuta.

Mainitun doktriinin mukaisesti ajattelemme valtiosta edelleenkin. EU:n ministerineuvoston asetukset ovat jäsenvaltioissa suoraan sovellettavaa oikeutta ilman, että niitä olisi kansallisessa lainsäädäntömenettelyssä saatettu erikseen voimaan. Kun nämä asetukset ovat mahdollisia vain EU-sopimuksissa määritellyillä rajatuilla lainsäädäntöaloilla, ovat EU:n jäsenvaltiot edelleenkin valtioita samassa merkityksessä kuin 1800-luvun lopulla.

En näe mitään syytä luopua siitä perinnäisestä käsityksestä, että Suomi oli tässä oikeudellisessa merkityksessä valtio jo ennen vuotta 1863. Eri asia on, että se ei vielä tuolloin ollut perustuslaillinen valtio, koska voimaan säädettiin silloin myös sellaisia lakeja, jotka kustavilaisissa perustuslaeissa edellytetyn normihierarkian mukaan olisivat vaatineet säätypäätöstä.

Jälkipolvien tutkittavaksi jää, mistä syystä suomalaiset historiantutkijat 1970-luvun lopulta lähtien ryhtyivät laajamittaisesti ja tietoisesti häivyttämään Suomen valtiota pois sen kansallisesta historiatietoisuudesta, vaikka tuon pyrkimyksen argumentit olivat selvästi kestävämmät. Tapahtuiko tämä silkasta ymmärtämättömyydestä vai ajankohdalle tyypillisestä ulkopoliittisesta valvutuneisuudesta? Tai molemmista? Psykohoistorioitsijoiden tulisikin kääntää huomionsa näihin kollegoihinsa. Jokin merkillinen käsittelemätön trauma tässä nimittäin piilee, sillä on vaikea kuvitella toista pientä kansakuntaa, jonka ”oppineimmat” edustajat suhtautuisivat menneisyyteensä tällä tavalla. ■